

Yuriy Teliachy

**Ukrainian National-Cultural Revival in 1917–1921:
to Methodological Context of the Issue**

Methodological approaches to the characteristic of the process of Ukrainian national-cultural revival during the years of revolution (1917–1921) have been characterized in the article. Society's readiness to the state building at the edge of 1927 has been determined; the content of the notions «national-cultural revival», «intelligentsia», «revolution», «culture» has been specified. The course of Ukrainian culture in 1917–1921 is treated as the process, which took place in the context of national-cultural revival. The process of intensification of cultural creative activity of Ukrainian intelligentsia has been proved. It is found out that Ukrainian national-cultural revival became an important component of political life, state building in 1917–1921.

Key Words: *Ukrainian national-cultural revival, revolution of 1917–1921, nation, intelligentsia, culture.*

Отримано: 02.08.2018

УДК 929-057.4(477-25)«19»

С. В. Трубчанінов

**ЗНАЧЕННЯ ПРАЦЬ АКАДЕМІКА І. Г. ПІДОПЛІЧКА
ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ
ДАВНЬОЇ ДОБИ**

Видатний український вчений-енциклопедист, академік Іван Григорович Підоплічко (1905–1975) – всесвітньо відомий зоолог, палеонтолог і археолог. Академік АН УРСР І.Г. Підоплічко багато років очолював Інститут зоології АН УРСР, керував відділом палеозоології інституту, був засновником Палеонтологічного музею, викладав в Київському університеті. Він був автором понад 900 наукових робіт. Багато його праць торкалося різних проблем історичної географії України давньої доби.

Вченого цікавило вивчення природи в історичному контексті. І.Г. Підоплічка справедливо вважають першим українським археозоологом, який вивчав історичне минуле людства. Він був талановитим організатором науки: організовував масштабні палеокліматичні та палеоекономічні дослідження, був відповідальним редактором усіх семи випусків збірника наукових праць «Природна обстановка і фауни минулого» (1963–1973). Йому належать також оригінальні розвідки з історичної географії Геродотової Скіфії, які практично невідомі фахівцям.

Метою повідомлення є ознайомлення з основними напрямками досліджень академіка І.Г. Підоплічка, які торкаються історичної географії України давньої доби.

Вказується на різноплановість наукових пошуків та різноманітність дослідницьких методів відомого вченого. Підкреслюється значення його робіт для вирішення важливих проблем історичної географії України давньої доби.

Ключові слова: *фауна, археозоологія, археологія, історична географія, Іван Підоплічко.*

Про видатного українського вченого Івана Григоровича Підоплічка (1905–1975) згадують перед усім як про видатного зоолога, палеонтолога (в останні роки більш популярним є використання терміну «археозоолог») і археолога, організатора і популяризатора науки, подвижника музейної та заповідної справи [1; 6; 7].

Весвітньо відомий вчений цікавився вивченням природи в історичному контексті. Багато його робіт торкалося різних проблем історичної географії України давньої доби. На жаль, не всі праці І.Г. Підоплічка старанно вивчалися фахівцями. Прикро, коли у солідному фаховому виданні, хоча й філологічного профілю, можна зустріти нісенітницю дослідника-географа про те, що «І. Підоплічко висловив припущення про походження назви річки Рось від стародавньої назви мамонта» [51, с.113]. В іншому виданні молода дослідниця-археолог стверджує, що дослідження Межиріцької стоянки під керівництвом І.Г. Підоплічка «не супроводжувались будь-якою звітністю, що безумовно відобразилось у втраті значної частини інформації» [2, с.70]. Насправді, звітність про дослідження Межиріцької стоянки в 1966–1974 рр. є, але зберігається вона не в архіві Інституту археології НАН України, а у фондах Інституту архівознавства Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі – ІА НБУВ) [див.: 50, оп.3, с.40-41]. Практично невідомі фахівцям оригінальні розвідки І.Г. Підоплічка з історичної географії Геродотової Скіфії.

Метою повідомлення є ознайомлення з основними напрямками досліджень академіка І.Г. Підоплічка, які торкаються історичної географії України давньої доби.

Джерельну базу дослідження склали матеріали особового архіву І. Підоплічка (ІА НБУВ, ф. 139) та опубліковані в 1934–1976 рр. праці вченого.

Уродженець Черкащини Іван Григорович Підоплічко, який змалку пізнав важку селянську працю, адже з 7 років працював пастухом, своє навчання розпочав у сільській школі, продовжив у вчительській семінарії та на Вищих педагогічних курсах у Корсуні (1922–1924). Перші власні наукові пошуки розпочав вже у 19-річному віці, потім навчався в Інституті прикладної зоології і фітопатології в Ленінграді (1925–1927). У 1931–1935 рр. був аспірантом Інституту геології ВУАН по відділу палеонтології і стратиграфії, а також паралельно студіював в аспірантурі Інституту зоології. У 1935 р. І.Г. Підоплічко захистив кандидатську дисертацію «Сучасний характер і походження фауни ссавців УСРР» та здобув науковий ступінь кандидата біологічних наук [49, арк.1-11].

У 1930-х рр. І.Г. Підоплічко почав активно займатися експедиційною діяльністю, починаючи з роботи у зоологічній бригаді комплексної експедиції ВУАН в район Дніпрельстану (1931). Молодий вчений займався розкопками в Новгород-Сіверському, селах Пушкарі, Мізин (1933), в літописному Вишгороді (1935), античній Ольвії (1938) та ін. населених пунктах України, виїздив для огляду палеонтологічних місцезнаходжень та колекцій музеїв в Одесу, Ізюм, Святогорськ, Амвросіївку тощо. У 1938 р. він побував у скла-

ді спільної палеонтологічної експедиції АН УРСР та Музею Грузії в Ельдарському степу (Грузія). У 1939 р. – в експедиції по р. Єнісей [50, оп.3, с.34-36]. У 1940 р. розпочав розкопки на Амвросіївській палеолітичній стоянці, яку вважають найвідомішою в Європі верхньопалеолітичного стоянкою мисливців на бізонів [55].

У роки радянсько-німецької війни пройшов шлях від рядового до майора – помічника начальника штабу полку [49, арк.20-22]. Під час війни окупантами в 1943 р. була вивезена з Києва велика колекція бурштину (понад 500 одиниць), зібрана І.Г. Підоплічком на Поліссі та під час розкопок у Вишгороді [31]. Після демобілізації І.Г. Підоплічко вирішив зайнятися дослідженням наукової теми «Дані археології про зміну рельєфу річкових долин». Дослідник вважав, що вона матиме велике значення для відтворення справжньої історії первісного суспільства і географічного середовища його існування. Планувалися поїздки та участь в експедиціях у басейні р. Дністер та в західних областях України, використання матеріалів з околиць Києва, Канева, Костенків (Воронезька область), Північного Кавказу, Ленінградської області, а також з Нідерландів, Італії, Данії та Японії [44]. Опрацьована І.Г. Підоплічком історіографія вчення про льодовиковий період була опублікована в 1946 р. [23]. У 1948 р. І.Г. Підоплічко підготував дисертацію «Походження валунних відкладів» на здобуття наукового ступеня доктора геолого-мінералогічних наук. Робота не була допущена до захисту [50, оп.1, с.4, 26], мабуть тому, що була написана на території геології, палеозоології та археології.

Нарешті в 1950 р. І.Г. Підоплічко блискуче захистив дисертацію «Основні риси історії фауни Європейської частини СРСР» на здобуття наукового ступеня доктора біологічних наук. В ґрунтовній праці вчений показав поширення у четвертинну добу 70 видів ссавців, 6 видів птахів, а також рептилій, амфібій і риб в усіх ландшафтно-географічних зонах Європейської частини СРСР – від Кавказу до тундрової зони [26; 27]. Дві частини дисертації були опубліковані у вигляді двох книг із серії праць вченого під загальною назвою «Про льодовиковий період» [24; 25]. Оприлюднено було також розроблений вченим метод визначення геологічного віку викопних кісток [22; 37].

І.Г. Підоплічко багато років керував відділом палеозоології Інституту зоології АН УРСР, очолював названий інститут, був заступником Палеонтологічного музею, викладав в Київському університеті. У 1967 р. вчений став академіком АН УРСР [7, с.83-84].

Як відомо, І.Г. Підоплічко був автором понад 900 наукових праць [7, с.85]. В особовому архіві вченого (всього налічує 1360 справ) його наукові та науково-популярні праці згруповані упорядниками-архівістами за такими галузями знань: антропология; археологія; ботаніка; видавнича справа; географія (в т.ч. палеогеографія); геологія; зоологія; наукова творчість та етнографія; науковий атеїзм; охорона природи; палеонтологія [50, оп.1, с.4].

Чимало праць І.Г. Підоплічка мали безпосереднє відношення до історичної географії України.

Протягом кількох десятиліть вчений постійно повертався до питання про умови розселення давніх людей на території України. Так, у 1930-х рр. І.Г. Підоплічко досліджував природні зміни, ландшафт і фауну «трипільського плато» – частини правого берега Дніпра на південь від р. Стугна. Загальне підвищення описуваної місцевості над сучасною (1930-х років – С.Т.) заплавою р. Дніпра він визначав в середньому в 100 м. Вчений прийшов до висновку, що кліматичні умови з часу існування трипільських поселень до наших днів були більш-менш стабільними. Проте, під час появи трипільців рівень р. Дніпро був значно вище сучасного. Через високі розливи навесні поселення не могли стояти безпосередньо коло річки. Але пізніше місцевість зазнала певного осушення, протягом нашої ери в окремих місцях відбувався процес пониження ґрунтових вод і пов'язане з ним зникнення заболоченості окремих ділянок. Саме тоді були освоєні дніпровські борівні піски [43, с.98, 101, 102, 104].

Наприкінці 1940-х років І.Г. Підоплічко вказував, що проблеми вивчення клімату минулого Землі можна вирішити на перетині геологічних і біологічних наук. Він наголошував, що теорія про «циклічний розвиток клімату Землі» є антинауковою [30, арк.22].

Географічні умови доби палеоліту стали предметом дослідження І.Г. Підоплічка у статті, написаній для першого випуску збірника «Матеріали з антропології України» (1960) [39]. Він був відповідальним редактором усіх семи випусків збірника наукових праць «Природна обстановка і фауни минулого» (1963–1973). У всіх випусках збірника містилися програмні статті вченого. Зокрема, у першому випуску він вказував на завдання вивчення історії фауни і середовища їхнього існування [32]. І.Г. Підоплічко звертав увагу на хронологію антропогену [12; 16], основні проблеми палеогеографії антропогену [13] тощо.

Як вже зазначалося, І.Г. Підоплічко ґрунтовно вивчав історію фауни і середовище її існування. Разом з академіком О.О. Борисяком наприкінці 1930-х рр. він підготував дослідження про історію фауни на території України, починаючи від далекого геологічного минулого до поточного тисячоліття [35]. І.Г. Підоплічко вважав, що археологічна палеонтологія дає чимало інформації щодо минулого природи та людства [11]. Так, на підставі вивчення решток тварин, виявлених в одеських катакомбах, він прийшов до висновку про хибність думки про гюнцське зледеніння на південному заході СРСР [28, с.111].

На сторінках всесоюзного наукового часопису «Природа» публікувалася інформація молодого вченого про фауну палеолітичних стоянок (Мизин, Новгород-Сіверський, Гінці) [14; 20; 21; 33]. Завдячуючи його копійкій праці, у 1938 р. вийшов своєрідний каталог – збірник праць «Матеріали до вивчення минулих фаун УРСР». До збірника увійшли дві роботи І.Г. Підоплічка: про Новгород-Сіверську верхньочетвертинну фауну та огляд палеонтологічних знахідок за 1917–1937 рр. [41]. Другий випуск «Матеріалів» вдалося опублікувати вченому аж в 1956 р. [42].

І.Г. Підоплічко підкреслював, що при вирішенні соціально-економічних питань, пов'язаних з вивченням трипільських поселень, неминуче потрібні більш-менш точні дані про кількісне співвідношення між дикими і свійськими тваринами, наприклад для з'ясування ролі і відношень мисливства й скотарства. Вченим була розроблена власна методика дослідження остеологічного матеріалу з давніх поселень [40, с.111].

На підставі аналізу розкопок 1920–1930-х рр. поселень Халеп'я, Андріївка, Усатове, І.Г. Підоплічко зробив висновок про те, що комплекс свійських тварин у трипільців був цілком сформований і мав тих же тварин, яких знаходили на пізніших античних поселеннях [40, с.118]. Вчений відкинув твердження попередніх авторів про домінуючу роль вівчарства в Усатовому, вказавши, що тут одночасно розводилися у великій кількості корови, коні та вівці. Останніх тримали переважно для вовни [40, с.113]. Вивчення остеологічного матеріалу дало можливість І.Г. Підоплічкови стверджувати, що вівці, які трипільці розводили на поселеннях Халеп'я та Усатове, належали до двох різних порід [40, с.116]. Дослідження вченим кісток свійських тварин трипільської доби заклало підвалини вивчення фауністичних решток з території України [8, с.212].

За матеріалами розкопок в Ольвії 1935–1937 рр. І.Г. Підоплічко зробив попередні висновки про фауну цього античного міста. Ним було виділено кістки домашніх і диких тварин. Серед перших: бик, вівця, коза, свиня, верблюд, кінь, осел, собака, курка. Серед диких тварин: тур, олень, косуля, сайга, кулан, дельфін звичайний та дельфін чорний, ведмідь, бобер, заєць, пелікан та ін. [34]. Сучасні археозоологи відзначають високий рівень досліджень фауни Ольвії, які здійснив І.Г. Підоплічко [3, с.260; 9, с.132; 10, с.297].

Дослідника цікавило як давнє мисливство, рибальство і тваринництво в Україні [38], так і походження свійських тварин [45].

Роботи І.Г. Підоплічка вважають початком накопичення та аналізу археозоологічних матеріалів [4, с.484; 5; 53, с.56].

Багаторічні дослідження тваринництва і мисливства в Україні давали підстави І.Г. Підоплічкови виступати з сенсаційними повідомленнями. Так, у статті 1973 року він стверджував, що до середини I тис. до н.е. на Півдні України водилися леви. Тобто скіфи могли на них полювати на своїй батьківщині. А до початку II тис. на території України були поширені барси [18, арк.8, 11].

У 1950-х рр. І.Г. Підоплічко зацікавився географією Геродотової Скіфії. Ученого зачепило пояснення екскурсовода в Київському історичному музеї про племена людожерів («андрофагів»), які нібито мешкали на півночі України в скіфську добу. Вчений стверджував, що під час власного огляду майже півмільйона кісток, добутих під час розкопок пам'яток III тис. до н.е. – I тис. н.е., ним не було знайдено жодної кістки людини з погризами чи якими іншими слідами вживання їх людиною [47, арк.1-2]. І.Г. Підоплічко допускав, що назва «андрофаги» з'явилася внаслідок

док мовного непорозуміння. Цю назву він пов'язував з фінськими племенами («самоядь» – слов'янізована назва від «суомі»), але її не були канібалами [47, арк.2-3]. Доопрацьована, з посиланнями на історичні джерела та праці істориків, стаття про геродотівських андрофагів у 1959 р. була опублікована в «Українському історичному журналі» [17].

В особовому архіві І.Г. Підоплічка зберігається машинописний текст та робочі матеріали до великої статті про географію Геродотової Скії, які свідчать про широку обізнаність дослідника. Вчений вважав, що відтворення географії Скії у вигляді максимально наближеному до дійсного минулого, допомогло б не лише історикам, але й географам, геологам та іншим дослідникам реальніше зрозуміти хід і напрямки тих географічних і геологічних подій, які відбувалися протягом останніх 2–3 тисячоліть і пролило б світло на події більш далекого минулого [15, арк.5]. І. Підоплічка детально проаналізував різні географічні об'єкти Скії та висунув власні гіпотези стосовно ідентифікації Пантікапу (р. Інгулець), Гіпакірісу (р. Конка, але не вся), Герросу (нижня течія р. Конка) та інших річок [15, арк.11-23]. Вчений звернув особливу увагу на коливання рівня Каспійського моря в історичний час [15, арк.31-47, 69-109] та питання про Меотидське озеро і Меотидське болото [15, арк.23-31].

У 1960-х – на початку 1970-х років головний дослідницький інтерес І.Г. Підоплічка було направлено на дослідження пам'яток палеоліту [36] і, зокрема, пізньопалеолітичної стоянки Межиріч на р. Рось [19]. У своїх працях, присвячених пізньопалеолітичним житлям з кісток мамонта, вчений вказав на вирішення низки питань палеоекономіки (чисельність громади давніх мисливців, тривалість їхнього проживання на поселенні, норми утилізації м'яса того чи іншого виду тварин тощо) та навіть спробував виявити реліктові сліди давнього побуту [29, с.145-154]. Варто зазначити, що матеріали досліджень стоянок верхньопалеолітичних мисливців, які здійснював І.Г. Підоплічко, використовуються не лише вітчизняними вченими, але і їхніми зарубіжними колегами [54, р.229; 55; 56].

Пошукам фінських слідів в ономастиці Шевченкового краю була присвячена одна із невеликих робіт І.Г. Підоплічка. Так, вчений вказував, що давня назва с. Михайлівка, яку вживали в народі – Сосова. Вона нагадує назву річок Сосьва, Сисьва та ін., що на мові комі означало «рукав води». Село Кирилівку в народі називали Керелівкою, а походила вона від назви «Корелів ліс». І.Г. Підоплічко допускав, що це могло свідчити про проживання в давнину у даній місцевості якихось карел [46, арк.1-3].

Цікавий епізод у науковій біографії І.Г. Підоплічка стосується випускника природничого відділення фізико-математичного факультету Київського університету 1917 року С.Я. Парамонов (1894–1967), який працював науковим співробітником Інституту ентомології у Австралії. Широкому загалу він більше відомий як історик і письменник Сергій Лесной [52, с.123-125]. У 1969 р.

співробітниця Інституту зоології Є.Г. Решетник, яка добре знала С.Я. Парамонова, вирішила написати наукову біографію останнього до 75-ліття від дня його народження. На її прохання частина архіву С.Я. Парамонова з Австралії була передана до Інституту зоології в Київ. Із зібраними матеріалами ознайомився академік І.Г. Підоплічко [52, с.126]. Зберіглася записка передмови, яку готував академік. Один із варіантів її заголовку – «Як зоолог Парамонов став істориком». У своїй передмові І.Г. Підоплічко стверджував, що С.Я. Парамонов «виступав з критикою західних фальсифікаторів нашої історії» [48, арк.6]. Однак, наукову біографію С.Я. Парамонова на той час так і не було видано, матеріали передали до Інституту архівознавства НБУВ [52, с.126].

Таким чином, вчений-енциклопедист, академік Іван Григорович Підоплічко залишив вагомий слід в багатьох галузях науки. Його справедливо вважають першим українським археозоологом, який вивчав історичне минуле людства на основі аналізу інформації, одержаної з археозоологічних матеріалів. Він також досліджував взаємовплив людського суспільства та природного середовища. Дослідницькі методи І.Г. Підоплічка активно використовують сучасні вчені. Його праці і сьогодні мають важливе значення, зокрема і для вирішення окремих проблем історичної географії України давньої доби.

Список використаних джерел та літератури:

1. Брязкало Т.В. Іван Григорович Підоплічко – визначний зоолог, палеонтолог, археолог (за документами особового архівного фонду вченого) // *Ручкописна та книжкова спадщина України. 2012. Вип. 16. С. 43-50.*
2. Дудник Д. Етапи дослідження Межирицької стоянки // *Людина та ландшафт: первісна археологія Східної Європи. – Vita Antiqua. № 9. Збірка наукових статей. Київ, 2017. С. 69-80.*
3. Журавлев О.П. Животноводство и охота в Ольвийском государстве (заметки археозоолога) // *Ольвийские древности. Сборник научных трудов памяти В.М. Отрешко (1949–1999).* Киев, 2009. С. 258-267.
4. Журавльов О.П. Дослідження остеологічних матеріалів з давньоруських пам'яток на території України // *Археологія і давня історія України: Зб. наук. пр.* Київ: ІА НАН України, 2010. Вип. 1. С. 484-489.
5. Журавльов. Фауна України: археозоологічні дослідження. Київ: Видавець Олег Філюк, 2016. 382 с.
6. Крахмальна Т., Михалевич О. Безцінна спадщина зоолога-енциклопедиста: 3 нагоди 100-річчя від дня народження академіка І.Г. Підоплічка // *Вісник Національної академії наук України: Загальнонауковий та громадсько-політичний журнал.* Київ: Видавничий дім «Академперіодика», 2005. № 11. С. 68-73.
7. Крахмальна Т.В., Михалевич О.А., Семенов Ю.А. Іван Григорьевич Підоплічко (К 100-літтю со дня рождження) // *Вестник зоологии / НАН України, Институт зоологии им. И.И. Шмальгаузена.* 2005. № 6. С. 83-86.
8. Кройтор Р.В., Колода В.В. Животноводство поздних северян на славяно-хазарском пограничье. (Часть 1) // *Древности = Старожитності = Antiquities: науч. журн. / Харьк. нац. ун-т им. В.Н. Каразина.* Харьков. 2014–2015. Вып. 13. С. 212-227.

9. Одрін О. Домашні улюбленці в античних державах Надчорномор'я: собаки, кунячі, коти // *Соціум. Альманах соціальної історії*. 2013. Вип. 10. С. 131-143.
10. Одрін О. Мисливство в античних державах Надчорномор'я (на прикладі Ольвії) // *Соціум. Альманах соціальної історії*. 2015. Вип. 11-12. С. 289-302.
11. Пидопличко И.Г. Достижения и задачи археологической палеонтологии в познании прошлого юга СССР // *Материалы VI научной конференции Института археологии АН УССР*. 1953. С. 261-274.
12. Пидопличко И.Г. Еще раз о хронологии антропогена // *Природная обстановка и фауны прошлого*. Киев: Наукова думка, 1967. Вып. 3. С. 133-140.
13. Пидопличко И.Г. История фаун и флор и основные проблемы палеогеографии антропогена // *Природная обстановка и фауны прошлого*. Киев: Наукова думка, 1973. Вып. 7. С. 3-10.
14. Пидопличко И.Г. Итоги изучения фауны Мезинской палеолитической стоянки // *Природа. Популярный естественно-исторический журнал / АН СССР*. 1935. № 3. С. 79-81.
15. Пидопличко И.Г. К вопросу о географии Геродотовской Скифии. Стаття та робочі матеріали до неї. [Не раніше 1959] // *Інститут архівознавства НБУВ*. Ф. 139. Оп. 1. Спр. 72. 123 арк.
16. Пидопличко И.Г. К вопросу о геохронологии в связи с развитием человека и органического мира антропогена // *Природная обстановка и фауны прошлого*. Киев: Наукова думка, 1965. Вып. 2. С. 58-73.
17. Пидопличко И.Г. К вопросу о геродотовских «андрофагах». Стаття та рецензія до неї. [1958] // *Інститут архівознавства НБУВ*. Ф. 139. Оп. 1. Спр. 26. 37 арк.
18. Пидопличко И.Г. Когда исчезли львы и барсы на территории Украины. Стаття. [1973] // *Інститут архівознавства НБУВ*. Ф. 139. Оп. 1. Спр. 168. 24 арк.
19. Пидопличко И.Г. Межиричские жилища из костей мамонта. Киев: Наукова думка, 1976. 239 с.
20. Пидопличко И.Г. Нахождение «смешанной» – тундровой и степной – фауны в четвертичных отложениях Новгород-Северска // *Природа*. 1934. № 5. С. 80-82.
21. Пидопличко И.Г. Новые данные о новгород-северской «смешанной» фауне // *Природа*. 1938. № 4. С. 116-117.
22. Пидопличко И.Г. Новый метод определения геологического возраста ископаемых костей четвертичной системы. Киев: Изд-во АН УССР, 1952. 90 с.
23. Пидопличко И.Г. О ледниковом периоде. Вып. 1: Возникновение и развитие учения о ледниковом периоде. Киев: Изд-во КГУ, 1946. 172 с.
24. Пидопличко И.Г. О ледниковом периоде. Вып. 2: Биологические и географические особенности европейских представителей четвертичной фауны. Киев: Изд-во АН УССР, 1951. 264 с.
25. Пидопличко И.Г. О ледниковом периоде. Вып. 3: История четвертичной фауны Европейской части СССР. Киев: Изд-во АН УССР, 1954. 220 с.
26. Пидопличко И.Г. Основные черты истории фауны Европейской части СССР. Дисертація на здобуття вченого ступеня доктора біологічних наук. Ч. 1. 1950 // *Інститут архівознавства НБУВ*. Ф. 139. Оп. 1. Спр. 249. 516 арк.
27. Пидопличко И.Г. Основные черты истории фауны Европейской части СССР. Дисертація на здобуття вченого ступеня доктора біологічних наук. Ч. 2. 1950 // *Інститут архівознавства НБУВ*. Ф. 139. Оп. 1. Спр. 249. 516 арк.

- них наук. Ч. 2. 1950 // *Інститут архівознавства НБУВ*. Ф. 139. Оп. 1. Спр. 250. 330 арк.
28. Пидопличко И.Г. Палеонтологические раскопки в Одесских катакомбах // *Природа*. 1954. № 9. С. 110-116.
29. Пидопличко И.Г. Позднепалеолитические жилища из костей мамонта на Украине. Киев: Наукова думка, 1969. 164 с.
30. Пидопличко И.Г. Проблемы изучения климатов прошлого Земли. Статья. [Не раніше 1947] // *Інститут архівознавства НБУВ*. Ф. 139. Оп. 1. Спр. 55. 24 арк.
31. Пидопличко И.Г. Рыбакову Б.А. [1960] // *Інститут архівознавства НБУВ*. Ф. 139. Оп. 4. Спр. 150. 1 арк.
32. Пидопличко И.Г. Современные проблемы и задачи изучения истории фаун и среды их обитания // *Природная обстановка и фауны прошлого*. Киев: Изд-во АН УССР, 1963. Вып. 1. С. 9-30.
33. Пидопличко И.Г. Фауна Гонцовской палеолитической стоянки // *Природа*. 1936. № 2. С. 113-115.
34. Пидопличко И.Г. Фауна Ольвии (По раскопкам 1935-1937 гг.) // *Природа*. 1938. № 11-12. С. 113-116.
35. Пидопличко И.Г., Борисьяк А.А. История фауны и среды ее обитания в УССР. Доповідь. 1 грудня 1939 // *Інститут архівознавства НБУВ*. Ф. 139. Оп. 1. Спр. 140. 75 арк.
36. Пидопличко И.Г., Шовкопляс И.Г. Палеолит Украинского Полесья // *Вопросы стратиграфии и периодизации палеолита: к VI Конгрессу INQUA в Варшаве*. 1961. – *Труды комиссии по изучению четвертичного периода. XVIII*. Москва: Изд-во АН СССР, 1961. С. 75-88.
37. Підоплічко І.Г. Вивчення кісток викопних тварин // *Вісник АН УРСР*. 1951. № 9. С. 56-58.
38. Підоплічко І.Г. Давнє мисливство, рибальство і тваринництво на Україні [Стаття] // *Інститут архівознавства НБУВ*. Ф. 139. Оп. 1. Спр. 174. 6 арк.
39. Підоплічко І.Г. До питання про географічні умови, в яких виникла і розселялась людина // *Матеріали з антропології України / АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії; [редкол.: І.Г. Підоплічко (відп. ред.) та ін.]*. Київ: Вид-во АН УРСР, 1960. Вип. 1. С. 7-13.
40. Підоплічко І.Г. До питання про свійські тварини трипільських поселень (Халеп'я, Андріївка, Усатове) // *Наукові записки Інституту історії матеріальної культури*. Київ, 1937. Кн. 2. С. 111-120.
41. Підоплічко І.Г. Матеріали до вивчення минулих фаун УРСР. Київ: Вид-во АН УРСР, 1938. Вип. 1. 176 с.
42. Підоплічко І.Г. Матеріали до вивчення минулих фаун УРСР. Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. Вип. 2. 235 с.
43. Підоплічко І.Г. Основні риси розвитку ландшафту сучасного трипільського плато // *Наукові записки Інституту історії матеріальної культури*. Київ, 1937. Кн. 2. С. 97-110.
44. Підоплічко І.Г. План-проспект та обґрунтування наукової теми «Дані археології про зміну рельєфу річкових долин» [1945] // *Інститут архівознавства НБУВ*. Ф. 139. Оп. 3. Спр. 13. 4 арк.
45. Підоплічко І.Г. Походження свійських тварин. Київ: Вид-во АН УРСР, 1952. 58 с.
46. Підоплічко І.Г. Сліди чуді в ономастиці Шевченківщини. Стаття. [Не раніше 1965] // *Інститут архівознавства НБУВ*. Ф. 139. Оп. 1. Спр. 179. 3 арк.

47. Підоплічко І.Г. Чи справді жили на території України андрофаги. [Стаття]. Машинопис з авторськими правками. [Не раніше 1952] // *Інститут архівознавства НБУВ*. Ф. 139. Оп. 1. Спр. 23. 3 арк.
48. Підоплічко І.Г. Чому один зоолог став істориком? Стаття. [Не раніше 1970] // *Інститут архівознавства НБУВ*. Ф. 139. Оп. 1. Спр. 164. 6 арк.
49. [Підоплічко І.Г.] Автобіографії. 1 червня 1933 – 20 грудня 1974 // *Інститут архівознавства НБУВ*. Ф. 139. Оп. 2. Спр. 6. 34 арк.
50. Підоплічко Іван Григорович (2.08.1905–20.06.1975) – зоолог, палеонтолог, академік АН УРСР (1967). Ф. 139. Оп. 1–5 / Національна академія наук України; Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського; Інститут архівознавства. Київ, 2005–2007.
51. Романчук С. Особливості топонімії Канівського природного заповідника // *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2013. Вип. 59. С. 113–115.
52. Шаповал А.І. Документи українського ученого С.Я. Парамонова у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: розміщення, склад, знахідки // *Архіви України: Науково-практичний журнал*. 2016. № 1. С. 123–145.
53. Яніш Є.Ю. Археозоологія – дисципліна на межі наук // *Вісник Національної академії наук України: Щомісячний загальнонауковий журнал*. 2016. № 7. С. 55–68.
54. Crabtree Pam J. Early Animal Domestication in the Middle East and Europe // *Archaeological Method and Theory*. 1993. Vol. 5. P. 201–245.
55. Julien M.-A., Burke A., Patou-Mathis M., Krotova A. Bison hunting in Eastern Europe during the Upper Palaeolithic: The sites of Amvrosievka (Ukraine) // *BoneCommons*. #1262. URL: <http://alexandriaarchive.org/bonecommons/items/show/1262>
56. Using organic materials in prehistory / Institute of Archaeology University college London; Co-ordinator: Dr. Ulrike Sommer. URL: <https://studylib.net/download/12831975>

С. В. Трубочанинов

Значение трудов академика И.Г. Пидопличко для исследования исторической географии Украины древнейшего периода

Выдающийся украинский ученый-энциклопедист, академик Иван Григорьевич Пидопличко (1905–1975) – всемирно известный зоолог, палеонтолог и археолог. Академик АН УССР И. Пидопличко много лет возглавлял Институт зоологии АН УССР, руководил отделом палеозоологии института, был основателем Палеонтологического музея, преподавал в Киевском университете. Он был автором более 900 научных трудов. Многие из его работ касались различных проблем исторической географии Украины древнейшего периода.

Ученого интересовало изучение природы в историческом контексте. И. Пидопличко справедливо считают первым украинским археозоологом, который изучал историческое прошлое человечества. Он был талантливым организатором науки: организовывал масштабные палеоклиматические и палеоэкономические исследования, был ответственным редактором всех семи выпусков сборника научных трудов «Природная обстановка и фауны прошлого» (1963–1973). Ему принадлежат также оригинальные исследования по исторической географии Геродотовой Скифии, которые практически неизвестны специалистам.

Целью сообщения является ознакомление с основными направлениями исследований академика И.Г. Пидопличко, которые касаются исторической географии Украины древнейшего периода.

Указывается на разноплановость научных поисков и разнообразии исследовательских методов известного ученого. Подчеркивается значение его работ для решения важных проблем исторической географии Украины древнейшего периода.

Ключевые слова: фауна, археозоология, археология, историческая география, Иван Пидопличко.

Sergii Trubchaninov

The significance of the works of Academician I. Pidoplichko for the studying of the historical geography of Ukraine of the ancient period

Ivan Pidoplichko (1905–1975) was an outstanding Ukrainian scientist, encyclopedist, academician. He was a world famous zoologist, paleontologist and archaeologist. I. Pidoplichko headed the Institute of Zoology of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR and the Department of Paleozoology of the Institute for many years. The scientist was the founder of the Paleontological Museum, and also taught at the Kiev University. He was the author of more than 900 scientific works. Many of his works was connected with various problems of the historical geography of Ukraine of the ancient period.

The scientist was interested in studying nature in the historical context. I. Pidoplichko is considered the first Ukrainian archaeozoologist who studied the historical past of mankind. He was a talented organizer of science: he organized large-scale paleoclimatic and paleoeconomic studies. He was the editor-in-chief of all seven issues of the collection of scientific works «The Natural Environment and Fauna of the Past» (1963–1973). He also owned original studies on the historical geography of Herodotus Scythia, which are virtually unknown to specialists.

The purpose of the message is to familiarize with the main research areas of Academician I. Pidoplichko, which relate to the historical geography of Ukraine of the ancient period.

It points to the diversity of scientific research and the variety of research methods of the famous scientist. The importance of his works for solving important problems of the historical geography of Ukraine of the ancient period is underlined.

Key words: fauna, zooarchaeology, archaeology, historical geography, Ivan Pidoplichko.

Отримано: 30.07.2018